

ІНТЕРВ'Ю

* * *

Марина Семко (М. С.). Назвіть, будь ласка, своє ім'я, прізвище, по батькові, псевдо, скільки Вам років, звідки Ви, рід занять і місце проживання.

Тетяна Авдеєва (Т. А.). Ой (*зітхає, сміється*)... Для чого так багато інформації?

М. С. Це ж персональні дані.

Т. А. Авдеєва Тетяна Валеріївна, у громадському рухові й серед знайомих більш відома, як Янат. Янат – це Таня навпаки – раз; і друге – є єврейське ім'я Янатен, Йонатен (Богдана),

тому прижилося так... Зараз маю повних 26 років, рід занять – в основному державна служба в освіті, раніше – музейний працівник, за освітою вчитель історії і правознавства. Родом із Хорольського району Полтавської області, але понад 9 років проживаю постійно в Полтаві, тому, можна сказати, що полтавська.

М. С. *Із якого часу Ви почали стежити за подіями на Майдані?*

Т. А. Від самого початку. Наша громадська організація 24 листопада вперше провела мітинг

на підтримку євроінтеграції, і з цього розпочався, власне, цілий рух полтавського Євромайдану. Потім з'явилися (через пару днів) партійні організації, так само, як у Києві... Я не стільки прагнула «стежити», скільки бути активним учасником подій. 24 листопада ми громадською організацією «ЗЛАМ стереотипів» завжди влаштуємо вуличні музеї – попереднього року присвятили Голодомору, а 2013-го планувалося УПА. До цієї дати деякі наші активісти вже побували у столиці, підтримуючи євроінтеграцію. І ми, полтавці, також не змогли просто сидіти і вийшли за євроінтеграцію, такий вибір нашій.

М. С. *Що саме Вас спонукало взяти участь у протестних акціях, які почуття, думки, настрої?*

Т. А. (*зітхає*). Багато різних мотивів може бути, навіть обурення, злість, інший негатив... Але передусім це було певне бачення подій як історика. Ми вже знали різні вектори міжнародного вибору України. Як нам показує історична минувшина, коли вибираємо східного сусіда, то нічого доброго з цього не виходить. 300 років вибирали його, пора нам спробувати щось інше... А щодо обурення... У нас звикли, і це в усіх структурах, конструювати певні факти, але не виносити нічого на обговорення, тобто коли стояло питання про євроінтеграцію чи *підписання/непідписання* угоди, людей звично відсторонили... Ми йдемо в тому напрямку, і тоді раптово нам оголошують інший напрямок... Це виглядає знущанням, нівелюванням усіх цінностей, особливо конституційних, тих, що народ є в нас джерелом влади, носієм влади, а так виходить, що народ нічого не вирішує. Тоді інша причина: все-таки реально 20 із лишком років існує незалежна Україна, але, за великим рахунком, нічого в країні не зроблено,

вона так і залишається пострадянською, але рано чи пізно потрібно виходити з цього стану, починати щось змінювати. У нас були революції, менші-більші рухи, рухи проти Кучми (рух «Україна без Кучми») і Помаранчева революція, яка, до речі, багатьох людей зробила ще більш пасивними, розчарувала... Але тепер це навіть не прагнення когось скинути, змінити владу, вчинити якісь революційні дії, ні! Першочергово стояла вимога дослухатися до народу саме як джерела влади і виконувати його вимоги. Потрібно було щось робити і не можна було мовчати... Подальші події не могли не спонукати до цього: наступ правоохоронних органів, зачистка насильницького тиску – побиття студентів, молоді, нашого майбутнього... Цікаво, що було велике розчарування партіями, які демонстрували нівелювання ставлення до народу, навіть презирство... Натомість наші громадяни виявили надзвичайну солідарність, адже якщо одні піднімаються, у них світлі цінності, вони стоять і просто співають гімн, а на них ідуть бити... Це означає повну крапку у взаєморозумінні із владою <...>. А далі, коли пішли жертви, відверте знищення беззахисних людей, кожен почувався зобов'язаним долучитися до подій. <...> І наголошу ще один мотив – потреба розбудувати країну, державу, а не лише кричати, що нам усе не подобається, втім будувати її можна, тільки маючи певну громадянську позицію.

М. С. *Якою була саме Ваша участь у всіх цих подіях?*

Т. А. Я входила до складу громадської організації «ЗЛАМ стереотипів» та від самого початку – до Координаційної ради Майдану, яка була в Полтаві. Її очільник Олесь Коба був представником нашої організації, тож за його відсутності я брала участь у координаційних нарадах, збирала людей на мітинги, ходу... Робила про це заявки в міськраду для отримання дозволів тощо. Ми організували «миколайчики», «євросніговика» <...>, виготовляли друковану продукцію. Часто доводилося чергувати в наметі, організувати графік чергування наших, а ще намагалася продумувати заходи культурно-просвітницького характеру. Була ведучою полтавського Євромайдану, представляла людей біля мікрофона і сама виступала. До речі, тоді ще ОДТРК «Атава» знімала все на відео, тому одного разу знайомий повідомив, що бачив мене «в Києві на великому екрані» – там показали сюжет із Полтави... Із товаришами ми малювали різні стяги... Підлогу мила в ОДА, сало нарізала, було таке, що доводилося там ночувати... У Київ виїжджала, у Харків... Досі важко згадувати, як із Харкова хлопців побитих привезли – розбиті голови, залиті очі зеленкою;

ми тоді «швидкій» допомагали як асистенти – промивали рани, пов'язки міняли... Також і кошти збирали, завдяки яким могли вирішувати ті чи ті проблеми.

М. С. *Як давно Ви є членом громадської організації?*

Т. А. Від самого початку. «ЗЛАМ стереотипів» виник 13 липня 2012 року.

М. С. *Які події того часу в столиці та нашому регіоні Ви вважаєте найважливішими, переломними?*

Т. А. З того, що зафіксувалося пам'яттю... Насамперед – 30 листопада, коли почався наступ на Євромайданівські сили, а потім дуже велика кількість людей вийшла... Тоді біля одного київського намету висів синьо-жовтий прапор і по ньому стікала кров... Ще ухвалення законів 16 січня... День соборності.

М. С. *Чи Ви особисто або Ваші знайомі, родичі були заарештовані або якимось інакше постраждали під час Майдану?*

Т. А. З-поміж родичів таких нема; зі знайомих був заарештований учасник полтавського Євромайдану, «свободівець» Чабановський (був під домашнім арештом), Ворона був під домашнім арештом... Ми з ними тісно співпрацювали в координаційній раді, це мої близькі знайомі... Пам'ятаю, що Стас Пієв був заарештований, потім намагалися арештувати Борянова...

М. С. *Ви безпосередньо стикалися з «тітушками» чи «Беркутом»?*

Т. А. Ну, щоб вони мене затримували, то ні, але правоохоронців я бачила дуже багато...

М. С. *А Ви могли б назвати прізвища відомих політиків чи громадських діячів, із якими стикалися під час подій на Майдані? Яке враження справили вони на Вас, які були їхні дії в конкретних ситуаціях?*

Т. А. Швидше, це були люди, відомі в місцевих масштабах... Зокрема, теперішній голова обласної адміністрації, голова обласної ради... Запам'яталася дуже позитивна Ірина Земляна – від громадського сектору, вона ніколи не здавалася, із будь-яких ситуацій уміла знайти вихід, рішення проблеми... Звісно, я пам'ятаю приїзд Кличка, ажіотаж був доволі сильний. І промова в нього була непогано прописана, і цікаві люди в його «світі» були... Один зайшов просто в намет, цікавився перебігом подій у Полтаві... Я розказала, які акції відбуваються: хода, студентські рухи, зустрічі, віче; розповіла про наші проекти з історії... Обіцяв особисто пану Кличку розповісти про наш проект. <...> Ще з Капліним перетиналися, його командою... Порошенко приїздив, особисто не спілкувалися, точніше, руку потиснув – це не забувається...

М. С. Що Ви знаєте про ставлення до Майдану в інших областях і чи були Ви очевидцем/учасником протестних подій в інших областях України?

Т. А. Можу сказати, що наша організація (хоч і не я особисто) брала участь у громадських Євромайданах Харкова, Одеси, Києва, Олесь делегувався, хлопці; я здебільшого координувала роботу. Щодо спілкування, то воно, звісно, було. Наприклад, з Олею Сало зі Львова... Майдани мають багато спільних рис у різних містах. Зокрема, те, що людям «важко піднятися з дивана», вони чекають якогось особливого моменту... Доволі велика байдужість, пасивність – це скрізь.

Спілкувалася зі знайомими і з Харкова, Миколаєва, Херсона... Вони нам заздрили, що в нас є віче, стоять намети, листівки роздають, тоді як у них із синьо-жовтою стрічкою страшно виходити: можуть побити «тітушки»... І такі погроми траплялися не раз. Побитим людям інколи лікарі рекомендували втікати з лікарні, бо там «не виживуть»...

У Полтаві мені запам'яталася одна бабуся із собачкою, така небідна жінка в добротній шубі: вона проходила повз намет, коли саме відбувся штурм ОДА, і заявила: «А щоб ви, кляті, виздыхали, щоб вам і те, і те було...» Ми якраз прибирали біля намету каміння і запитали (ну, нам різні думки цікаві): «Що Вас не влаштовує?» Їй було шкода вибитих вікон, не людей...

М. С. А коли, на Вашу думку, завершився Майдан і Ваша особиста участь у ньому?

Т. А. Майдан закінчився в той день, коли поїхав Янукович, а остаточно, – коли в Полтаві була остання така хода, коли біля намету прибрали і вшанували пам'ять загиблих на Майдані... Це якраз у кінці лютого було, ну і мене тоді «швидка» забрала з фізичним виснаженням... Після того ми ще брали участь у створенні Громадської ради ОДА. Оскільки Олесь поїхав у зону АТО, то делегували мене. Це дуже тяжко – приходити на ті засідання, це втрата часу, коли всі чубляться, поливають брудом одне одного, словом – розбірки. <...>

М. С. Яким, на Вашу думку, є значення Майдану для розвитку українського суспільства? Як особисто на Вас він вплинув?

Т. А. Поки що оцінку, як кажуть історики, робити рано, наслідки можна буде побачити через 5–10 років. Що для мене Революція Гідності? Після Помаранчевої революції дуже багато людей зневірилося, я спілкувалася з ними, ми аналізували цю ситуацію в «ЗЛАМі...». Зустрічалися ті, які говорили: «Ти подумай про свою маму, про свого тата, що з ними буде, якщо з тобою щось трапиться, а в країні нічого не зміниться...

Революція не може нічого принести...» Багато хто, особливо у владі, не усвідомлює того, що на Майдані стояли люди не за те, щоб замінити осіб «біля корита», створити нових божків-лідерів... Влада повинна насправді служити народові, і поки не запрацює ця концепція, нічого не зміниться в країні... Революція Гідності – як поштовх, унаслідок якого прокинулися українці й Україна, люди нарешті почали ставати патріотами, і це їхній свідомий вибір; вони нарешті вивчили Гімн України, хоч би перші рядки... Ми всі зрозуміли, що потрібно далі рухатися. Так, говорять про третій Майдан, четвертий Майдан... Я не вірю, що тільки силові методи щось дадуть, але те, що люди будуть виходити протестувати, добиватися чогось – це однозначно, така їхня засторога керівним органам держави... У мене велика надія на цю революцію, що вона принесе нам не безглузду війну, а трішки справжньої Європи, яка цінує дружні зв'язки між етносами, здійснює реформи, розвиває цивілізацію. Я маю дуже велику надію, що після закінчення революції, після війни все-таки почнуться перетворення на краще. І про зарплату українця подумайте, і про так званий середній клас...

М. С. Як би Ви пояснили наступним поколінням, що таке Майдан?

Т. А. Це серйозний вияв народом своєї сили. Через мирне протистояння люди намагалися показати і відстояти свою, змусити владу з нею рахуватися. Через те, що влада не чула, не бачила і не розуміла, натомість почала діяти насильницькими методами, була пролита кров... Майдан – це те, що розпочалося, але ще не закінчилося.

М. С. А якою повинна бути пам'ять про Майдан і його героїв?

Т. А. У справі пошанування в нас дуже міцні традиції ще з радянського часу. В Полтаві зараз думають стелу відкрити – на місці поваленого Леніна... Уважаю, в музеях повинне відображатися те, що була така подія. По-різному інформація може передаватися, зокрема через відеопоказ, але взагалі потрібно розповідати дітям, лекції тематичні вести, якийсь курс невеликий... Ми ж розповідаємо про різні рухи, тому і про цей варто... Доречною буде пам'ятна хода до цієї дати – Дня гідності, який зараз започатковано; він повинен, як на мене, бути вихідним. Тоді люди зможуть вийти на майдани, мітинги, згадати все пережите, відвідати культурну акцію... Оце буде увіковічення, а ставити пам'ятники, які ніхто не буде розуміти... Необхідно виразно вписати Майдан в історію, провести змістові паралелі з минушиною, інформувати суспільство про неперервність нашої боротьби за волю і краще життя. Також

слід нотувати свідчення учасників, очевидців... Робити це для своїх дітей: як було, чому було, чому саме так було...

* * *

Аліна Рябокінь (А. Р.). Представтеся, будь ласка.

Анна Кравченко (А. К.). Мене звати Анна Кравченко, мені 22 роки, я проживаю в місті Полтаві, навчаюся в педагогічному університеті на історичному факультеті, четвертий курс.

А. Р. Коли Ви почали стежити за подіями Майдану?

А. К. Від самого першого дня, ще коли не відбулося підписання асоціації нашим тодішнім президентом Януковичем... Я сиділа на парі в університеті, але в Інтернеті за всім цим спостерігала.

А. Р. Що спонукало Вас узяти участь у протестних акціях, якою була ця участь?

А. К. Спонукало ставлення нашого Президента до думки народу, тобто те, що він усупереч думці народу відмовився підписати асоціацію, і солідарність із людьми, які протестували проти цього.

А. Р. Чи є Ви членом якоїсь громадської організації, партії?

А. К. Ні.

А. Р. Чи брали Ви участь у акціях, пікетажах? Скільки ці акції тривали?

А. К. Акції тривали весь період Майдану, із листопада по лютий, кожен день щось організувалося – флешмобами те назвати не можна; акції протесту були, страйки студентів тощо.

А. Р. Які події Майдану в Полтаві чи столиці Ви вважаєте найважливішими? Очевидцем яких із них Ви були?

А. К. Кожна подія була важливою, та піковими я вважаю збільшення протестів після 30 листопада, коли відбувся розгін студентів у Києві й люди масово відреагували на це...

А. Р. Чи були Ви заарештовані або постраждали під час Майдану?

А. К. Особисто я не зазнала утисків, але в моїх знайомих було так, що телефонували батькам і повідомляли, що їхні діти беруть участь у протестах, масових заворушеннях... Але то було просто дзвінки, навіть не погрози.

А. Р. Чи були Ви особисто знайомі з кимось із загиблих? Розкажіть про цю людину.

А. К. Я таких людей не знала, а якби знала, то мені важко було б говорити про цю людину...

А. Р. Чи стикалися Ви з «тітушками», «Беркутом», міліцією?

А. К. Так, мені доводилося тікати від «Беркуту» біля облдержадміністрації, коли її хотіли взяти штурмом, десь, здається, 17-го чи 18-го

лютого, точно не пам'ятаю. Тоді доводилося захищатися від міліції, котра кидала світло-шумові гранати і стріляла гумовими кулями.

А. Р. Чи стикалися Ви з кимось із відомих політиків у період Майдану? Якщо так, то які враження справили на Вас ці люди?

А. К. На Майдані в Полтаві було багато громадських діячів, народних депутатів, депутатів місцевої ради, обласної ради. Багато з них справді брали активну участь, а дехто підходив просто пропіаритись, і більше вони говорили, ніж робили якісь дії...

А. Р. Що Ви знаєте про ставлення до Майдану в інших областях, чи були Ви очевидцем тих подій?

А. К. В інших областях я не була, та знаю про події там, бо багато хто з інших областей приїжджав у Полтаву і розповідав, що в них... І, звичайно, через ЗМІ було відомо, що в інших областях були розгони, було набагато гірше, ніж у Полтаві. Бо тут великого спротиву з боку влади не спостерігалося.

А. Р. Коли, на Вашу думку, завершився Майдан?

А. К. Деякі люди говорять, що він ще й досі не закінчився. А для мене формально завершився, але неформально, звичайно, ні... Формально закінчився, коли почало приходити менше людей, коли Янукович утік з України, стихли події на київському Майдані, вже й на нашому Майдані почали збиратися маргінальні особи, які приходили там випити... Тобто коли Майдан утратив те значення, яке мав у минулому 2013 році.

А. Р. Яке значення має Майдан для розвитку українського суспільства, на Ваш погляд?

А. К. Значення, поза всяким сумнівом, велике, тому що він був масовий, багато людей приходили туди зі своєї волі, вони відчували потребу в цьому, це показало, що в Україні є громадянське суспільство, громадяни не хочуть миритися з авторитарною владою і будуть просто виходити на вулиці й добиватися своїх прав.

А. Р. А як на Вас особисто вплинув Майдан?

А. К. Позитивно, звісно, адже завдяки Майдану я по-іншому подивилася на своїх знайомих, побачила, в кого є власна позиція, в кого її немає. Я познайомилася з активістами, дізналася багато нового про громадські організації, відчула на собі, що таке протест, революція, тому що 2004 року, коли була Помаранчева революція, мала тільки 10 років... Тут я відчула себе інформаційним членом подій.

А. Р. Якою, на Вашу думку, повинна бути пам'ять про Майдан?

А. К. Пам'ять повинна бути, а в якій формі, це вже справа кожного. Пам'ятник, меморіальна дошка, та головне, щоб пам'ятали, зокрема і про брутальність, насилля, яке на совісті тієї влади.

А. Р. Як би Ви пояснили наступним поколінням, що таке Майдан?

А. К. Залишиться багато інформації... В інформаційному суспільстві неважко пояснити, що таке Майдан, а якщо своїми словами, то Майдан – це Революція Гідності. Мені здається, що в цих двох словах усе сказано. Можна говорити про різні аспекти, причини, як-от відмова президента підписати асоціацію... А вже потім була справді Революція Гідності.

* * *

Артур Гобозашвілі (А. Г.). Вас вітає проєкт «Майдан: усна історія». Представтеся, будь ласка.

Артем Олефіренко (А. О.). Мене звати Артем Олексійович Олефіренко, мені 20 років, я з Полтави і на цей момент є студентом історичного факультету ПНПУ.

А. Г. Із якого часу Ви почали стежити за подіями Майдану?

А. О. Ну, власне, із самого початку, коли з'явилися перші повідомлення про те, що тогочасний президент України відмовився підписувати асоціацію з Європейським Союзом...

А. Г. Що спонукало Вас узяти участь у протестних акціях, якою була ця участь?

А. О. Це і спонукало перш за все. На той момент ми вважали, що асоціація є потрібною, необхідною для України, це безпосередньо шлях до європейського розвитку. Ми бачили приклад багатьох держав, які краще почали жити в усіх сферах свого життя. По-друге, ми почали висловлювати свою думку мирним шляхом, але зустріли не те що опір, але якусь недовіру з боку влади і песимізм, скептицизм. Якою була ця участь? На початку ми виходили на різноманітні акції, я не можу назвати їх протестними, але от, скажімо, виходили на мітинги на підтримку рішення про асоціацію, головним гаслом було, що Україна – це європейська держава, з цього все і починалося. Малювали плакати, ходили маршем і співали пісні патріотичні, Гімн України...

А. Г. Чи є Ви членом якоїсь громадської організації, партії або ініціативи?

А. О. На цей момент ні, тоді ж я був членом громадської організації, або, краще сказати, просвіти такої культурно-історичної, як «ЗЛАМ стереотипів».

А. Г. Чи брали участь в акціях, пікетах, флешмобах тощо. Хто був їх учасником, скільки ці акції тривали і чим завершилися?

А. О. Так, звичайно, брав. Брали участь у акціях, допомагали в організації. «ЗЛАМ стереотипів» у Полтаві – це була найперша організація, яка, по суті, починала Євромайдан, це були флешмоби, мітинги, навіть найперший біля театру імені Гоголя, де зібралось дуже багато людей. Тобто люди підтримували нас і вважали, що все це правильно. Учасниками їх були не лише активісти, а прості люди, полтавці, як кажуть, від малого до старого, були і студенти, і люди робочі, і пенсіонери, дідусі старі, які ділилися своїми враженнями і багато чого побачили у своєму житті... Соціально вони були дуже різними... Важко сказати, скільки ці акції тривали, але вони закінчилися із самим кінцем Майдану, еволюціонувавши з одного формату в інший...

А. Г. Які події Майдану в столиці й регіоні Ви вважаєте найважливішими, очевидцем яких із них були?

А. О. Якщо говорити про столицю, то, мабуть, найважливішим я все-таки вважаю побиття студентів, коли був уперше отакий розгін Майдану, кривавий... Також я б виділив перемогу Майдану, але, можливо, про це трохи пізніше. Щодо нашого регіону, то, мені здається, тут теж можна виділити дві таких події: поперше, це найперший мітинг біля театру... Тому що він показав, що Полтава разом з усією Україною, тобто виступає в контексті загальної ідеї, не відсторонюється від України... А по-друге, це, звичайно, «взяття» обласної ради... Чи було це важливе в контексті історії – важко сказати, але в контексті подій Майдану тоді це виглядало як така собі маленька перемога.

А. Г. Чи були Ви заарештовані, постраждали, може, Ваші знайомі чи родичі під час Майдану, за яких обставин?

А. О. Ну, слава Богу, обійшлося, ми не були заарештовані під час Майдану, серед постраждалих, правда, були мої знайомі, які отримали деякі пошкодження... не складні: один із моїх побратимів пошкодив руку під час «маршу» до офісу Партії регіонів, був вогнем трішки поранений...

А. Г. Чи були Ви особисто знайомі з кимось із загиблих, що знаєте про цю людину?

А. О. Таке питання складне... Був я знайомий з однією людиною, але я не знаю, чи доцільно про це розповідати, тому що загинув він не під час Майдану, але все ж таки... Це Антон Грицай, один з активістів полтавського нашого ультрас «ФК Ворскла», патріотична людина, національно спрямована. Під час Майдану він, як і всі, допомагав, чим міг, організовував пев-

ні акції, був одним з активістів, але, виборовши перемогу Майдану, він пішов боронити Україну на схід і загинув там.

А. Г. Чи стикалися Ви з «тітушками», «Беркутом», міліцією, за яких обставин?

А. О. Із «Беркутом» не стикався, «тітушок» бачив, звичайно, але не можу сказати, що вони чинили в нас якийсь сильний опір... Просто Полтава була налаштована дуже по-українському, вони не могли якимось чином нам завадити. А з приводу міліції, то стикався і на початковому етапі: коли відбувалися мирні мітинги і протести, вони супроводжувалися працівниками міліції, які не чинили нам опір, але все ж це трошки морально давило, тобто ми розуміли, що це йде якось усе одно не під нашим контролем...

А. Г. Чи стикалися Ви з кимось із відомих політиків чи громадських діячів під час Майдану, які у Вас склалися враження?

А. О. Стикався, звичайно! На першому етапі Майдану (це я сам умовно його поділяю) – це Олександр Коба, ми були в одній організації, робили спільну справу, видавали газету історичну і події Майдану намагалися висвітлювати, влаштовували акції, виготовляли протестні плакати, залучали людей, дуже цікавим був, скажімо, мітинг університетами, коли ми, починаючи з педагогічного, йшли містом, закликаючи молодь виходити, тому що люди в нас поділилися на три групи: прихильники, противники Майдану й аморфні... Так-от, Олександр Коба вважав, що цих третіх, у кого є своя думка, просто треба розворушити... Його внесок був доволі великий. Інша людина, мабуть, це Юрій Бублик, коли вже Майдан трошки розрісся і перестав бути винятково громадським, тобто політика почала все ж таки вмішуватись, це зрозуміло... Юрій Бублик допомогу нам надавав, особливо, коли вечорами протести проходили і було холодно, сніг падав, дощ, то привозили бочки, в яких багаття запалювали, і можна було грітись; чай, каву, коли ще волонтерський рух не поширився, це було дуже корисним... Тому враження позитивні. Ці люди робили одну справу, можливо, інтереси різні були, я не буду брати на себе якусь відповідальність судити, але справу ми робили одну й допомагали один одному.

А. Г. Що Ви знаєте про ставлення до Майдану в інших областях, чи були очевидцем цих подій, чи брали в них участь?

А. О. Участь не брав, але вся Україна була очевидцем цих подій – через Інтернет, телебачення стежили, і це було абсолютно нормально. У кожній області, в кожному місті були якісь свої визначні події, у Львові, наприклад, захоплення СБУ, студентські мітинги тощо. Став-

лення до Майдану в інших областях, мабуть, у чомусь схоже – були прихильники, противники і байдужі, хоч і різний їхній відсоток, все ж загалом, мені здається, Україна була єдина, і не можна було виділити Тернопіль чи Полтаву, Херсон чи Донецьк.

А. Г. Коли, на Вашу думку, завершився Майдан?

А. О. Мені здається, все ж таки, що Майдан завершився обранням нового уряду, тобто коли режим зник, коли прийшли до влади нові люди, які підтримували ідеї Майдану. Усі сподівалися, що рухатися ми надалі будемо саме в євроінтеграційному напрямку, відповідно, це була крапка Майдану. Але вона, бачимо, переросла в три крапки, знаємо, що Майдан довго ще стояв у Києві, люди продовжували пікетувати, вже незрозуміло кого... Це мінус Майдану, але наприкінці він став уже не ідеєю, а пристанню безхатченків... Отже, Майдан завершився перемогою над режимом, тоді, коли президент покинув територію України разом зі своїми соратниками, а нова влада запрацювала.

А. Г. Яким, на Вашу думку, є значення Майдану для розвитку українського суспільства?

А. О. Значення Майдану велике, але поки що важко оцінити, в якому контексті це значення найбільше, а в якому контексті незначне. Мало часу пройшло, і зараз такі події, що важко їх порівнювати навіть із Майданом... Кожен Майдан зробив свій внесок у розвиток України. Можемо проаналізувати пікети проти Кучми, після чого з'явилося більше уваги й поваги до всього українського; Помаранчева революція, зміна влади і Президент Ющенко ще більш активізували курс на українське... Євромайдан дав поштовх до нового формування української нації й українсько-європейського суспільства, більше все ж таки українського. Бо якщо починалося все з асоціації, то пізніше, на мою думку, це вже переросло в питання: «Чи ти українець, чи ні? Тобто – як ти ставишся до України, що можеш зробити для її розвитку?» Якщо говорити масштабніше, то й культурне, і соціальне значення Майдану велике. А все ж історичну вагу його визначають ті покоління, які будуть жити після нас.

А. Г. Як особисто на Вас вплинув Майдан?

А. О. Я зрозумів, що справжніх патріотів в Україні багато, і живуть вони серед нас. Справжні герої не кричать про себе, а живуть просто, їздять у громадському транспорті, їх не вирізняє із натовпу. Майдан показав, хто є хто насправді, і це найголовніше, тому що невизначеність – це погано. Мені здається, що моя світоглядна позиція була сформована ще до Майда-

ну, тому найбільшим відкриттям було пізнання соціуму.

А. Г. Якою має бути пам'ять про Майдан і його героїв?

А. О. Перш за все чесною і відкритою: як усе було, так воно і має дійти до наступних поколінь, бо ми вже стикалися з усіляким варіюванням фактів некомпетентними людьми. Історію неможливо реконструювати, вона конструюється окремим істориком, тобто, в одного може бути одна думка і він шукає певні підтвердження саме в цьому напрямку, в іншого може бути свій погляд, іноді взагалі полярний, і він доведе власну правоту. Це найбільша проблема історії. Факти потрібно аналізувати, так само й Майдан. За самою хронологією враження про Майдан не складеться, його потрібно правильно донести до наступників... Якщо брати в матеріальному якомусь представленні, то це, звичайно, повинні бути пам'ятки, меморіальні дошки, пам'ятники тощо. Усе повинне бути задокументоване. І така робота ведеться: з'явилося багато фільмів, книг... Головне – не загубити в історії головної ідеї Майдану.

А. Г. Як би Ви пояснили наступним поколінням, що таке Майдан?

А. О. Це справді цікаве питання і воно потрібне. <...> Пояснюючи наступним поколінням Майдан, мені здається, треба передусім відповісти на три питання: навіщо він був? до чого призвів? як це відбувалося? Третє питання легко з'ясувати за хроніками, а от відповідь на попередні мусить засвідчити, що в людей змінилося в голові. Саме на ці питання ми повинні шукати відповідь.

* * *

Тетяна Татаріна (Т. Т.). Назвіться, будь ласка.

Юрій Кондратьєв (Ю. К.) Я, Кондратьєв Юрій Вікторович, народився 16 вересня 1994 року. Відповідно, мені 20 років. Я навчаюся в Полтавському національному педагогічному університеті. Нині проживаю в Полтаві.

Т. Т. Із якого часу Ви почали стежити за подіями, які відбуваються на Майдані?

Ю. К. Практично із самого початку. Стежити я почав із двадцятих чисел листопада... Коли це все тільки починалося.

Т. Т. Що стало поштовхом до того, щоб Ви почали брати участь у протестних акціях і якою саме була ця Ваша участь?

Ю. К. Основним поштовхом до того, щоб брати участь у протестних акціях, було те, що потреби народу, а він хотів вибрати шлях євроінтеграції, були, скажемо так, нагло відкину-

ті нашою владою, яка цим самим показала, що вона вважає людей ні за що. Це мене обурило, і я зразу ж вийшов на протестні акції в місті Полтаві. Брав участь у різних акціях. Це був і лежачий пікет біля входу в облдержадміністрацію, і коридори ганьби, і мітинги, різні акції, флешмоби. Ми знаємо, що основною громадською організацією, яка брала участь в подіях Євромайдану, був «ЗЛАМ стереотипів» (непартійне патріотичне об'єднання молоді та всіх небайдужих до викликів сьогодення). Я був знайомий з учасниками, очільниками «ЗЛАМу» і брав участь у їхніх акціях. Це роздавання листівок, пікети, виготовлення плакатів, мітинги тощо.

Т. Т. Чи є Ви членом якоїсь громадської організації, партії або ж ініціативи?

Ю. К. Ні.

Т. Т. Які події Майдану в столиці та Вашому регіоні Ви вважаєте найважливішими? Очевидцем яких із цих подій Ви були?

Ю. К. Я можу говорити більш компетентно про події в регіоні, я більшу частину мітингів і більшу частину подій Євромайдану провів тут – у Полтаві... Для мене однією з найбільш пам'ятних подій часів Євромайдану в Полтаві був розгром-розгін Євромайдану. Він припав на 19 лютого 2014 року. Коли «Беркут», по суті, почав розганяти мітингувальників, які пішли на штурм облдержадміністрації. Також перед цим для мене знаковою подією стало перше захоплення облдержадміністрації в місті Полтаві.

Т. Т. Чи можете Ви розповісти про це більш детально? Як усе відбувалося?

Ю. К. Так. Можу. На 19 лютого вже підійшла критична точка напруження в місті Полтаві. Це я так вважаю. Перша задача облдержадміністрації, як ми знаємо, тут була мирною (25 січня 2014 року). Полтавців просто пустили в цю споруду, ніхто не збирався нікого розганяти. Корективу внесли відомі криваві події 19 лютого... Уже народ вирушив на штурм офісу Партії регіонів у місті Полтаві. Я був учасником цього штурму. Був, скажемо так, «узятий» офіс Партії регіонів. Після цього вже підігрита і збурена маса народу вирушила в бік облдержадміністрації. Почався штурм облдержадміністрації, яка була повністю запечатана, закрита. Сили «Правого сектору» розпочинали цей рух, а згодом ми, прості люди, які там були... Я підіймався сходами до облдержадміністрації, коли почув, як хтось сказав, що зараз піде «Беркут». І я почав відводити дивчач із першої лінії, відвів, здається, трьох... І коли я відводив четверту дівчину, свою знайому, обернувся і вже побачив спалах світло-шумової гранати під ногами. І тільки наступною картинкою було те, як уже йшов... ні, це був не «Беркут», як ми вже

дізналися потім, а міліція, але зі щитами, озброєна. Вони відтіснили нас до проїжджої частини. Ну, і стріляли по нас гумовими кулями, влучили в декількох людей. А тих, хто не встиг утекти, побили кийками там...

Т. Т. Чи були заарештовані або ж постраждали Ваші знайомі чи родичі під час Майдану? За яких саме обставин це відбувалося?

Ю. К. Постраждалих родичів не було. Із моїх знайомих, наскільки знаю, постраждав Олександр Коба: в нього влучило декілька куль і кийками перепало. Я бачив багатьох побитих людей, сліди крові перед облдержадміністрацією, ватно-марлеві пов'язки, які нам видавали на обличчя, щоб не було їх видно, лежали закривавлені... Мої друзі це бачили... Спочатку всі відступали... А потім ми вирішили вступили з ними в бій, почали ставити першу лінію укріплення. Перше, що поставили, – дерев'яну сцену. Там була така невеличка дерев'яна сцена біля проїжджої частини. Оце була така перша (усміхається) оборонна лінія. Потім... пішли зносити бруківку, сміттєві баки... Є фотографії, який вигляд мала ця полтавська міні-барикада порівняно з київськими...

Т. Т. Чи стикалися Ви з кимось із відомих політиків чи громадських діячів під час Майдану?

Ю. К. Одним із найвідоміших політиків, з якими я тоді стикався, був Юрій Бублик... Я думаю, всі знають – це відомий «свободівець»... Спілкувався я з ним не так довго, всього кілька хвилин... Справив він враження на мене абсолютно чужою людиною... Був тоді, як я розумію, в Полтаві проїздом. І це спілкувався я з ним на початку Євромайдану, в листопаді... Бачився з іншими діячами, зокрема відомим зараз у Полтаві Петром Вороною. Він брав участь у подіях, але набагато пізніше... Познайомилися з ним уже зимою... Здається, це був січень, коли я його побачив, коли він з'явився...

Т. Т. Що Ви знаєте про ставлення до Майдану в інших областях? Чи були Ви очевидцем тих подій, чи брали в них участь?

Ю. К. Безпосередньої участі не брав, але знаю про події з телепрограм – у Харківській, Дніпропетровській, Чернігівській областях.

Т. Т. Коли, на Вашу думку, завершилися Майдан і Ваша участь у ньому?

Ю. К. (зітхає). Завершився Майдан... Мені здається, він поки що не завершився, це таке міні-затишшя – затишшя перед бурею. Майдан відновиться, не так багато й часу пройде. Коли перестане перебиватися війною... Моя особиста участь закінчилася з того часу, коли облдержадміністрація була повністю відкрита для людей, коли люди могли там проходити, перебува-

ти, коли там відкрився пункт харчування тощо, налагодилася охорона, словом, народ узяв усе у свої руки... Там уже був свій контингент, «Правий сектор», вводилися перепустки...

Т. Т. Яким, на Вашу думку, є значення Майдану для розвитку українського суспільства?

Ю. К. Тут багато говорити не треба. Однозначно – це формування громадянського суспільства і всього, що з ним пов'язане. Тут можна велику полеміку розвести, але для мене саме це відбулося, саме зараз іде формування громадянського суспільства, самоусвідомлення нації.

Т. Т. Як особисто на Вас вплинув Майдан?

Ю. К. Майдан уплинув більше позитивно. Я став відчувати себе українцем, зріс мій патріотизм, моя національна гордість, це однозначно. Звісно, до цього все це було, але після тих пережитих подій Євромайдану це все виросло стократ.

Т. Т. Якою має бути пам'ять про Майдан і його героїв?

Ю. К. Що б там не говорили зараз усі ті люди, які кажуть, що... майданівці винні в тій війні, яка зараз відбувається, що якби вони не виходили, то й війни цієї не було б, – це все абсолютно нісенітниця. Протестувальники стояли за честь, за свободу, за вільний вибір нації. Вони відстоювали її гідність. Народ показав, що він не дозволить нікому, ніяким бандитам, злочинцям собою помикати. Що він гордий, незламний, він нічого не боїться, він готовий до боротьби. Така й пам'ять повинна бути про всіх учасників Євромайдану. Тільки світла і найкраща.

Т. Т. Як би Ви пояснили наступним поколінням, що таке Майдан?

Ю. К. Я б пояснив, що це приклад неабиякого патріотизму, відданості, безстрашності і прагнення до свободи. Це і є суть нашої української нації. Події Майдану підтвердили той незламний дух, який закладений у нас генетично, наше прагнення до свободи. Це неабиякий героїзм, узіреть усім іншим наступним поколінням. Навіть приклад усьому світу, з яким така лихоманка зараз відбувається. Ми показали усьому світові, що таке Україна і хто такі українці.

* * *

Марія Пелих (М. П.). Ви є учасником проекту «Майдан: усна історія». Будь ласка, представтеся.

Руслан Василенко (Р. В.). Я студент 4 курсу історичного факультету ПНПУ імені В. Г. Короленка Василенко Руслан Вікторович, живу в Хорольському районі, місті Хоролі. Мені 20 років.

М. П. Із якого часу Ви почали стежити за подіями Майдану?

Р. В. Від самого початку, тому що ми були залучені вже до першого процесу, коли Олександр Коба зі «ЗЛАМу» почав організовувати виступи, ми були.

М. П. *Що спонукало Вас узяти участь у протестних акціях і якою була ця участь?*

Р. В. Спочатку це просто були мітинги, ми виходили. Що спонукало? Швидше, напевно, злочинний режим, який був на той час. Він нам не подобався, більшість моїх друзів також була проти цього. Тобто це і власні мої думки, і також їхня підтримка.

М. П. *Ви є членом якоїсь громадської організації, можливо, партії?*

Р. В. *(зітхнув).* Я був симпатиком «Свободи», але перед революцією звідти вийшов, тому що вважаю участь у політичній партії наразі популізмом. Тому відповідь – не був. Ми не отожднювали себе із жодними партіями. Ми діяли із власної волі.

М. П. *А чи брали Ви участь в акціях чи, можливо, в їхній організації? Якими ці були акції?*

Р. В. Ми були в Полтаві, тому швидше наші акції зводились до мітингів. Там ми ходили до кожного університету, піднімали студентів на виступи. Також розносили агітки. Якось була сутичка біля ОДА, я також брав участь; були задіяні в блокаді офісу Партії молодих регіонів *(посміхається)*.

М. П. *Ви стикалися з «тітушками», «Беркутом», міліцією? Розкажіть детальніше.*

Р. В. Коли ми штурмували ОДА, то там, швидше за все, були озброєні міліціанти... А з «тітушками» не стикався. Коли ми прийшли до ОДА із протестами, то штурму не планували. І тут хтось банально кинув камінь у вікно – і почалося. На фоні подій у Києві ми були дуже пригнічені й наелектризовані. Сидіти мовчки не могли, рвалися щось робити... У нас полетіли гранати, люди почали розбігалися. На моїх очах чоловікові влучило в обличчя, його відтягували...

М. П. *Які події Майдану Ви вважаєте найважливішими? Й очевидцем яких із цих подій Ви були?*

Р. В. Я сказав, що в Києві не був. Це швидше локальна участь... Тут кожна подія, на мій погляд, важлива, тому що люди відстояли свою правду... Запамяталося, як Янукович утік; коли я це почув, то навіть вийшов на двір, мені легше дихати стало... Перемога над режимом відбулася. Що раділи довго...

М. П. *Чи постраждали Ви або Ваші родичі, знайомі під час подій Майдану?*

Р. В. Слава Богу, ніхто фізично не постраждав. А так – в університеті нам казали, що

«енки» ставитимуть, лякали, що виженуть... Ми на це не зважали. Нам було все одно.

М. П. *Можливо, Ви стикалися з кимось із відомих політиків чи громадських діячів під час Майдану? І яке у Вас склалося враження від зустрічі з ними?*

Р. В. Із Бубликом зі «Свободи»... Від політиків у мене вражень ніяких, тому що це популізм... Ми з друзями відмовилися взагалі виступати від будь-якої партії, тому що народ є народ, і воля народу для нас важлива. Бо ми є частиною народу. Тому політики аж ніяк не показували себе з якоїсь кращої точки зору. Це абсолютна нісенітниця, як хтось каже, що Майдан відбувся завдяки «Свободі» або «УДАРУ» тощо. Це просто люди – і все.

М. П. *Що Ви знаєте про ставлення до Майдану, можливо, в інших областях?*

Р. В. У мене брат живе і навчається у Львові, то він також брав участь у різних протестах. Він журналіст, багато чого знає, інколи розповідав... Зізнаюся, за тих умов я деталями не дуже цікавився.

М. П. *Коли, на Вашу думку, завершився Майдан або ж Ваша особиста участь у ньому?*

Р. В. Для мене Майдан і досі ще якимось пульсує... Приходить думка, що, мабуть, це не останній раз було і що все може ще відродиться, тому що влада нас не чує, а лише таким способом ми можемо відстояти свої права. Моя особиста участь припинилася на етапі, коли ми почули, що Янукович покинув країну, тоді всі трошки пасивнішими стали. Ми вже обмежувалося мітингами, але й вони припинилися.

М. П. *Яким, на Вашу думку, є значення Майдану для розвитку нашого українського суспільства?*

Р. В. Це таке питання... Дивіться, просто до нього наше суспільство певним чином спало. Якесь було сонне. Навіть частина моїх знайомих у протистоянні не бачила сенсу: «Нащо? Чому вони вийшли? Яка їм різниця? Харашо жилося. Ціни були...» Інші, більшість, моїх друзів, незнайомих, уважали, що треба щось змінювати у країні, бо так жити більше не можна. Тому Майдан тут, швидше за все, став ідеологічним поштовхом, іскрою, яка могла б зародитися, щоб спричинити щось...

М. П. *Як особисто на Вас вплинув Майдан?*

Р. В. Тут двояке ставлення... Туди йшли люди різні. Мабуть, важливе те, що різні люди зібралися разом, заради одної спільної мети. Я думав, що українці сьогодні на це не здатні. Ми пасивні, важко піднімаємося з дивана... А тут усі разом стоять, ну, нехай не всі, ну хоч деякі, так, у них щось ще живе всередині. Вони здатні

мислити, це не тупі вівці, яких кожен, куди схо-
че, пожене, як стадо, і все.

М. П. Якою має бути пам'ять про Майдан і його героїв?

Р. В. Пам'ять необхідна, нащадкам слід до-
нести правду про ці події. У школі розповідати,
в університетах, щороку заходи пошанування
проводити, мітинги... Це важлива подія в історії
українського народу.

*М. П. Як би Ви пояснили наступним поко-
лінням, що таке Майдан?*

Р. В. Це пробудження від сну, від пасиву,
який оточував суспільство. Якщо коротко...

* * *

*Тетяна Татаріна (Т. Т.) Представтеся,
будь ласка.*

Станіслав Коряк (С. К.): Мене звати Станіс-
лав Павлович Коряк. Мені 20 років. Народився
в Хорольському районі, селі Трубайці. Студент.
Навчаюся в Полтавському національному педа-
гогічному університеті, вивчаю історію.

*Т. Т. З якого часу Ви почали стежити за по-
діями Майдану?*

С. К. Із листопада, від перших протестних
подій після того, як не підписали угоду.

*Т. Т. Що спонукало Вас узяти участь у про-
тестних акціях і якою саме була ця участь?*

С. К. Спонукав насамперед силовий розгін
протестувальників, побиття «беркутівцями»
студентів і просто людей – такий основний мо-
тив, чому я вийшов. А наступним мотивом є те,
що політика держави почала розходитися з ін-
тересами народу.

*Т. Т. Чи є Ви членом якоїсь громадської ор-
ганізації, партії або ж ініціативи?*

С. К. Я раніше був членом студентської
організації ГО «Свобода». На початку Майда-
ну я входив до цієї організації. Під її транспа-
рантами брав участь. Але згодом вийшов, тому
що побачив, що ні «Свобода», ні інші політичні
партії, які брали участь у Майдані, особливо
не представляють інтереси народу. І це було
видно, відчутно. Ось одна із причин, чому я пі-
шов з ГО «Свобода». Потім я деякий час був у
«ЗЛАМі стереотипів». Це наша така регіональ-
на організація. Її очолює Олександр Коба. На
той час він був у нас рушійною силою, він нас
тоді піднімав. Ми... прогулювали пари, але на-
магалися підняти й інших людей, зокрема сту-
дентів нашого університету, а також ПДАА,
ПУЕТ, ПолНТУ імені Юрія Кондратюка. Спо-
чатку мало хто відгукувався на наші заклики;
було дуже тяжко.

*Т. Т. Чи брали участь Ви у якихось акціях
чи в їх організації? Таких, як пікети, флешмо-*

*би тощо? Хто був організатором таких акцій?
Скільки вони тривали і яким чином завершили-
ся?*

С. К. Так, звісно, брав участь у таких ак-
ціях... Це не пікети швидше були, а заклики.
Ми ними намагалися підняти людей, доне-
сти до всіх, що відбувається насправді, якимось
роз'яснити людям, що це твориться історія,
треба виходити, змінювати. Брав я участь от у
флешмобах у торговому центрі «Київ», у «Сіль-
по»... Як тільки почався рух «Не купуй росій-
ське», ми влаштовували флешмоб. Осердям
був «ЗЛАМ». Ще роздавали листівки. Ну і таке
інше. От у таких акціях брав участь. У маршах
також – від ОДА до альтанки, від нашого уні-
верситету до якихось інших університетів, до
міськради, до ОДА.

*Т. Т. Які події Майдану в столиці та регі-
оні Ви вважаєте найважливішими? Очевидцем
яких із них Ви були?*

С. К. Важливі тут усі моменти. Але я б,
швидше, указав на переломні. Це побиття
30 листопада. Я думаю, що якщо б не було його,
– усе б згасло. Власне, ніхто й не розумів, що
взагалі відбувається. Побиття студентів збури-
ло громадськість – люди, студенти з-поміж них,
почали задавати питання: чому так сталося, за
що ці люди вийшли... І почали вникати, більше
людей стало виходити. Іншим ключовим момен-
том вважаю вбивство на Майдані. Саме в Києві,
коли Нігоян поліг одним із перших... Тоді була
розгубленість: людей почали вбивати!.. І ти не
знаєш, що буде далі: громадянська війна, си-
лове протистояння між державою і простими
людьми?.. Третій момент – як почалися масові
розстріли, як убивали на Інститутській, на Гру-
шевського... Просто на Майдані вже з'явилися
снайпери. Це стосовно подій у Києві, загально-
українських. У Полтаві важливими моментами
було те, що люди стали активними, до того ж у
грудні... Студенти, звичайні пенсіонери, люди
середнього віку... А потім оце «дивне» захо-
плення ОДА, коли частину її нібито віддали,
нібито влада в руках народу. Але насправді...
Я навіть досі не можу зрозуміти, що тоді від-
бувалося... Наступним поворотним моментом
у Полтаві було 19 лютого: увечері дуже багато
людей зібралися штурмувати міськвідділ мілі-
ції... Я був безпосередньо учасником тих подій,
був із побратимами під відділком. Там уже були
міліціонери з автоматами, щитками, бойовими
патронами. Якби не Петро Ворона, я думаю, не
Олесь Коба, були б, я думаю, розстріли навіть у
Полтаві. Лідерам удалося людей стримати, хоч
усі були дуже злі і їх було справді дуже багато.
<...> Тоді все ж погромили офіс Партії регіо-
нів. На наших очах він спалахнув... Такі важливі

моменти полтавського Євромайдану, на які варто звернути увагу.

Т. Т. Чи були заарештовані або ж постраждали Ви, Ваші знайомі чи родичі під час Майдану? За яких саме обставин це трапилось?

К. С. Із родичів, наскільки я знаю, ніхто не постраждав. Знайомі? Так. Передусім ті, що брали участь у київському Майдані... Химичу ребро поламали, іншим хлопцям дісталось газовими гранатами, резиновими кулями, кийками... А в Полтаві під час штурму ОДА особисто мені дісталось двома світло-шумовими гранатами. Одна зірвалася неподалік переді мною, друга – біля самісінької ноги. Ех, тоді я порадив за свої добротні штани і надійне взуття, які не загорілися, не розірвалися!.. Тоді мене й оглушило – я десь із півгодини не міг прийти до тями, кудись біг, нічого не розуміючи... Відійшов десь через півгодини... З моїми друзями схожа була ситуація... Але невдовзі ми вже почали робити барикади, озброюватися битами, арматурою, яку знаходили там чи там. Ми не знали, що буде далі, ніхто не знав... Але ми бачили – ось полтавський «Беркут», полтавська міліція; вони із собаками, рушницями, гранатами. Вони стріляли в нас... Уночі тоді добре змерзли, тож поверталися в гуртожиток, щоб переодягтися, попийти чаю і швидко назад... Тоді ми натрапили на чоловіка, який лежав у калюжі біля стадіону «Ворскла». Люди минали його, не звертали уваги. Ми підійшли поцікавитися, що трапилось... Виявилось, що він проходив мимо якраз у момент розгону. Сам жодної участі не брав. Але його наздогнали «беркутівці»... Я розпитував про цей епізод у людей, були свідки... Кілька «беркутівців» на клумбі біля ОДА гамселили того чоловіка, побили і покинули там... І він ішов, поки не знепритомнів... Ми викликали «швидку», зателефонували його знайомому – чоловіка забрали. У нього була вивихнута нога, тяжкі синці по тілу, як нам розказували... Знаю про ще кілька подібних епізодів... Словом, усім потрошку дісталось...

Т. Т. Чи стикалися Ви з «тітушками», «Беркутом»?

С. К. Так, у Києві, коли був там на Майдані... Це такий «народ» – наркомани, всі в синячках, видно, що під наркотичним сп'янінням. Ходять групами – не менше п'яти осіб. Кружляля довокла Майдану... У Полтаві також їх бачив. Якись молоді люди, у спортивній формі, бритоголові... Також групками купчилися збоку від Майдану, але активності з їхнього боку не помітив. Знаю людей, які були «тітушками», з Полтави. Їх набирали в Полтаві. Один знайомий підробляв «тітушкою». Коли про це ми дізналися, перестали з ним спілкуватися. Він

багато місяців переховувався в когось з організаторів «тітушок»... Із «Беркутом»? Так, я вже розповідав. Але ось одна ситуація була комічна... Один беркутівець побіг за моїм товаришем – таким низеньким на зріст, худеньким, який утікав під час розгону в бік клумби. А тоді погода була дуже погана, грязь надворі. «Беркутівець», певне, думав, що наздожене школяра, надає йому кийків... Але товариш клумбу минув, а «страж закону» в ній застряг, загруз по коліна. В обмундируванні був, важкий... І впав. Товариш мій не розгубився, він повернувся назад. Такого прочухана всипав «беркутівцю»!.. Підбігли інші люди, вже не били, а зняли з нього шолом, хотіли і бронезилет зняти... Тоді наспіли «беркутівці» – витягли його. В мене є знайомі і з-поміж «беркутівців», які були в Києві й тут... Не знаю, чи били вони людей... Та на них дуже діяла пропаганда, їх спеціальними методами зазомбовували... Згодом дехто таки зрозумів, що вони – інструмент у чужих руках... Перестали виконувати накази командування, ігнорували їх. Навіть були випадки (непоодинокі!), коли переходили на бік протестувальників. Вони то намагалися прикрити, що переходять, але переходили, кидали свої щити... Їм грозили розправою, тюрмою, чим завгодно, але вони переходили. Я знаю, такі хлопці були. Зараз вони готові «змити вину кров'ю»... Воюють на Сході... Кілька днів тому цей мій знайомий «беркутівець» рушив на Схід...

Т. Т. Чи зустрічали Ви когось із політиків або громадських діячів під час подій Майдану?

С. К. Так. Петра Ворону, Арсенія Яценюка, та й інших... Що про них сказати?.. У Полтаві я дійсно бачив, що політики виходили на Майдан. Не тому, щоб у майбутньому собі нагріти місце... Вони стояли за ідею, їм і погрожували... Але вони виходили, багато справ добрих зробили... А про «вищих» я нічого не можу хорошого сказати, вони – ніби «примазалися» і свою лінію гнули...

Т. Т. Що Ви знаєте про ставлення до Майдану в інших областях?

С. К. Знаю про ставлення, наприклад, у Криму... <...> Дуже помітний вплив ще радянської ідеології, російських ЗМІ... Також у Луганській, Донецькій областях... Зараз там іде війна, але тоді були проукраїнські Майдани. І всі у вишиванках виходили, з державними прапорами... Було доволі багато людей... У мене є знайомі, які брали в тих подіях участь, а згодом змушені були покинути Луганськ, Донецьк... Напевно, багато людей, які виходили на ті Майдани, зараз покинули цю територію, тому що боялися, їм погрожували... У русифікованих східних областях до Майдану ставилися

переважно негативно... У Центральній Україні – п'ятдесят на п'ятдесят відсотків... У Західній Україні була значно активніша підтримка.

Т. Т. Коли, на Вашу думку, завершився Майдан і Ваша участь у ньому?

С. К. Завершився Майдан після того, як Росія напала на Україну. Коли вже втік Янукович і питання нашої переорієнтації на Захід та повалення режиму відійшло на другий план... Коли вже його кліка вся з України забралася... Коли постало питання збереження нашої територіальної цілісності й суверенітету, наших кордонів, нашої держави... Коли виникла загроза вторгнення, розпочалась анексія Криму... Коли сотні, які були організовані на Майдані, стали Нацгвардією і поїхали хто на кордон із АРК, хто на перепідготовку й далі на Схід, хто пішов добровольцем у військо... Моя участь у Майдані завершилася з утечею Януковича з України... Десь у березні полтавський Майдан завершився...

Т.Т. Яким, на Вашу думку, є значення Майдану для розвитку українського суспільства?

С. К. Майдан став акумулювальною силою, завдяки якій українці показали, що справді є нацією. Знаєте, як біда об'єднує... Я не говорю, що Майдан був бідою. А от проблеми зачіпали щоденно кожного: свавілля влади, міліції, корупція, бандитизм тощо... Коли це набуло загального, масового характеру, люди вибухнули... Люди вийшли проти системи. І це факт існування Майдану... І кінець Майдану та по-

чаток війни на Сході – це як війна за незалежність. Адже в тих країнах, що вийшли з Радянського Союзу, незалежність установлювалася із кров'ю. Згадаймо Прибалтику... А в Україні все пройшло тихо. На початку 1990-х років політологи говорили, що рано чи пізно на території України будуть воєнні дії...

Т. Т. Як особисто на Вас вплинув Майдан?

С. К. Дуже позитивно. Я зрозумів, що в цій країні не все втрачене, що є люди, які здатні мислити, йти проти авторитарної системи, не боятися висловити свою думку, у принципі, просто не боятися. Під час Майдану я зустрів багатьох людей, щирих і відкритих, які вміють і можуть боротися.

Т. Т. Як Ви думаєте, якою має бути пам'ять про Майдан і його героїв?

С. К. Пам'ять про героїв повинна завжди бути в наших серцях... Мені здається, що люди досі ще не можуть зрозуміти роль Майдану і роль тих, хто поклав своє життя на Майдані. Тому всім, хто поліг на Майдані, треба поставити пам'ятники, меморіальні дошки... А про події Майдану слід розповідати вже в школі...

Т. Т. Як би Ви пояснили наступним поколінням, що таке Майдан?

С. К. Початок Майдану – це початок боротьби за незалежність і відстоювання нашого права на свободу, нашої незалежності. Підтвердження того, що ми гідні своєї країни, гідні називати Україну суверенною державою.